

แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ใน พระไตรปิฎก

The Guidelines of the Arahanta's Role Study for Buddhism Propagation in Tipitaka

¹พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์), ²วิโรจน์ คุ่มครอง และ ³พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง แดงงาม)

¹Phrakhrupimonphammaphan (Manop Palaphan), ²Viroj Koomkrong and

³Phrasrivinayaporn Sairung Dangngam

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

³Mahamakut Buddhist University, Thailand.

E-mail: ¹mpalaphan@gmail.com, ²koom-krong9@hotmail.com, ³sairung.in@mbu.ac.th

Received December 10, 2024; Revised January 23, 2025; Accepted February 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาบทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ เน้นวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่า แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎกกล่าวคือ พระมหากัสสปเถระมีบทบาทในการสนทนาธรรมะ แสดงธรรม และตอบปัญหาธรรมร่วมกับภิกษุสาวกผู้อื่น เป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 พระสารีบุตรเถระมีบทบาทในการสอนให้พุทธบริษัท 4 และบุคคลทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหันมานับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย พระมหาโมคคัลลานเถระมีบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนาในรูปแบบของการสนทนา แบบบรรยาย แบบถามตอบปัญหา และแบบการใช้ฤทธิ์ปราบมิถิชาภิภูบุคคล และฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีมีบทบาทในฐานะต้นกำเนิดของภิกษุณี และเป็นผู้นำภิกษุณีในสมัยพุทธกาล พระเขมาเถรีมีบทบาทในฐานะอัครสาวิกาเบื้องขวา มีปัญญามากสามารถบรรยายธรรมไม่ผิดเพี้ยนกับพระพุทธเจ้า เป็นผู้นำภิกษุณีในสมัยพุทธกาล พระอุบลวรรณาเถรีมีบทบาทในฐานะเป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย มีฤทธิ์มาก เป็นต้นบัญญัติที่ภิกษุต้องไม่ขอไตรจีวรกับผู้มิใช่ญาติ และแสดงธรรมได้ตอบมาเป็นต้น พระเถระและพระเถรีทั้ง 6 องค์ นี้มีภาวะความเป็นผู้นำสูง อบรมสั่งสอนประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีส่วนช่วยประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองจนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ: การประกาศพระพุทธศาสนา; พระอรหันต์; พระไตรปิฎก

Abstract

The objectives of this article were (1) to study the origin of Arahanta in Buddhist tradition, (2) to study the roles of Arahanta for Buddhism propagation appearing in Tipitaka; (3) to present the guideline of Arahanta's role study for Buddhism propagation in Tipitaka. The research method was qualitative focusing on documentary survey, then the data was analyzed, compiled and written in descriptive style. The research found that Guidelines for studying the role of Arahants for Buddhism propagation in the Tipitaka showed that Mahakassapa Thera plays a role in discussing Dhamma, teaching Dhamma, and answering Dhamma questions together with other monks, presiding over the first council. Sariputra Thera performed a role in teaching the four Buddhist communities and the general public to become faithful and converted them into Triple Gem widely. Mahamoggallana Thera played a role in preaching Buddhism in the form of discussion, lecture, question and answer form, and the type of use of power to subdue miscreants. Bhikkhuni, namely Mahapajapatigotami Theri played a role as the originator of the Bhikkhuni as a leader of nuns during the Buddha's time. Khema Theri played the role of the right-hand apostle, she was very intelligent. Upalavanna Theri has a role as the left-hand apostle who is very powerful and appearing as an example for a commandment that monks must not ask for three robes from non-relatives, and how to preach Dhamma with the devil, etc. These six Thera and Theri had high leadership qualities, educated and converted the people to Buddhism, specific expertise which serve prosperity of Buddhism until today.

Keywords: Buddhism Propagation; Arahanta's; Tipitaka

บทนำ

สังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล มียุ่งเหยิงสับสนมากกว่าปัจจุบันยิ่งนัก พระพุทธองค์ทรงพระปรีชาญาณใคร่ครวญเตรียมการเพื่อประกาศพระศาสนาในท่ามกลางการปฏิวัติสังคมที่ยิ่งใหญ่ ที่ความเชื่อถือของพวกพราหมณ์ได้ฝังรากลึกเป็นเวลาหลายพันปี (จันงค์ ทองประเสริฐ, 2547) ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามแนวทางสายกลางอันมีมรรคมีองค์ 8 ประการ ทำให้พระองค์มีจิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสตรัสรู้ธรรมในที่สุด ทรงคุณค่าอันกอปรต่อชาวโลกและทรงแสดงธรรมให้เกิดพระสาวกบรรลุพระอรหันต์ตาม ดำเนินตามเผยแผ่ประกาศศาสนามากกว่า 2500 ปี โอวาทที่ทรงประทานแก่พระสาวกผู้ถือเป็นหลักการในการประกาศพระศาสนาแล้วว่า

“เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลางในที่สุด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการประกาศพระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคงแพร่หลายนั้นจำต้องอาศัยพระสาวกเป็นกำลังช่วยเผยแผ่ และพระสาวกต้องศึกษาในหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นกิจเบื้องต้นในพระพุทธรูปศาสนา เพื่อให้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง การบรรลุผลในยุคแรก ๆ ของพระสาวกเกิดจากการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วพระองค์ก็ส่งสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนา จากนั้นการประกาศพระพุทธรูปศาสนาก็แพร่หลายไปทั่วสารทิศ คนจำนวนมากหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนา จากการที่มีบุคคลมาห่มมานับถือพระพุทธรูปศาสนาในครั้งนี้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นนักบวชและมีใช้นักบวช จากนั้น จึงมีการตั้งเป็นพุทธบริษัท 4 คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งเป็นองค์กรสำคัญที่ทำให้

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกที่เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนา

บทบาทของพระอรหันต์มีความสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าปาพจน์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ ธรรม คือคำสอน แสดงหลักความจริงที่ควรรู้ แนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติและวินัย คือ ข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551) ที่มีการสืบทอดมากกว่า 2600 ปี สามารถนำมาใช้เป็นภาพลักษณ์ในการประกาศพระศาสนาได้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงเลือกเฟ้นแต่หลักธรรมที่เป็นประโยชน์ไว้เป็นอย่างดีแล้วจากการตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ดังนั้นหลักธรรมอันพระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วนั้น จึงดงามในเบื้องต้น ดงามในท่ามกลางและดงามในที่สุด เพียบพร้อมด้วย อรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนตามอุปนิสัยของบุคคลนั้น ๆ จนได้บรรลุมรรคผลนิพพานจนได้สมญานามว่าเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สุภัทร สุคันธภริมย์ ณ พัทลุง, 2541) ดังนั้นพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการประกาศพระพุทธศาสนาในอดีตจนถึงปัจจุบันและยังเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับประชาชน ฉะนั้น พระอรหันต์จึงมีความสำคัญในการประกาศพระศาสนา โดยผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎกว่าเป็นอย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก” เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาบทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาบทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของบทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนา คือการทำหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่ หรือพฤติกรรมที่พระอรหันต์ฝ่ายภิกษุ ได้แก่ พระมหากัสสปเถระ พระสารีบุตรเถระ และพระมหาโมคคัลลานเถระ ฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการประกาศพระพุทธศาสนา เป็นการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าโดยการการเผยแผ่ทางวิชาการ แนวทางการปฏิบัติเพื่อออกไปสู่สังคมให้กระจายออกไปให้ประชาชนเข้าถึงมากที่สุดตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสแหล่งเรียนรู้และสามารถเพิ่มทักษะในการนำไปปฏิบัติได้จริง เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้อย่าง

เห็นจริง (Damnoen et al., 2021) บูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566)

การศึกษาด้านเนื้อหาในเรื่อง แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธรูปของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก งานวิจัยนี้เป็นขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาเรื่อง แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธรูปของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎกคือ พระมหากัสสปเถระมีบทบาทในการสนทนาธรรมะแสดงธรรม และตอบปัญหาธรรมร่วมกับภิกษุสาวกคนอื่น พระสารีบุตรเถระมีบทบาทในการสอนให้พุทธบริษัท 4 และบุคคลทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหันมานับถือพระรัตนตรัย พระมหาโมคคัลลานเถระมีบทบาทในการประกาศพระพุทธรูปในรูปแบบของการสนทนา และแบบการใช้ฤทธิ์ปราบมิถิยาภูติบุคคล และฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีมีบทบาทในฐานะต้นกำเนิดของภิกษุณี พระเขมาเถรีมีบทบาทในฐานะอัครสาวิกาเบื้องขวามีปัญญามากสามารถบรรยายธรรมไม่ผิดเพี้ยนกับพระพุทธเจ้า พระอุบลวรรณาเถรีมีบทบาทในฐานะเป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย มีฤทธิ์มาก พระเถระและพระเถรีทั้ง 6 องค์ นี้มีภาวะความเป็นผู้นำสูง อบรมสั่งสอนประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยทำ การศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์คั่นคว่าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท บทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก และแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์มาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก
3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา
4. เสนอที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ประวัติความเป็นมาของพระอรหันต์กล่าวคือ หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ทรงระลึกถึงพระปัญญาวิมลาคติที่เคยรับใช้ตอนที่พระองค์บำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงแสดงธรรมจักรกับปวัตตนสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนพระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุพระโสดาบัน ต่อจากนั้น พระวชิระ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุพระโสดาบัน เมื่อพระพุทธองค์ตรัสสอนอยู่ จิตของภิกษุปัญจวัคคีย์หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก 6 รูป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) รวมทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย ความเชื่อเรื่องพระอรหันต์ก่อนสมัยพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล ได้แก่

1) พระอรหันต์แบบปัญญาวิมุตกล่าวคือ ปัญญาวิมุตติ ความหลุดพ้นด้วยปัญญา ความหลุดพ้นที่บรรลุด้วยการกำจัดอวิชชาได้ ทำให้สำเร็จอรหัตผล และทำให้เจโตวิมุตติเป็นวิมุตติที่ไม่กำเริบ คือ ไม่กลับกลายได้อีกต่อไป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) พระอรหันต์แบบอุกโตภาควิมุต คือ ผู้หลุดพ้นทั้ง 2 ส่วน หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมณะมา มากจนได้สมบัติ 8 แล้วจึงใช้สมณะนั้นเป็นฐานบำเพ็ญวิปัสสนาต่อไป ชื่อว่าหลุดพ้น 2 ส่วน คือ หลุดพ้นจากรูป กายด้วยอรูปสมบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วิถีแห่งความเป็นอรหันต์ ได้แก่

1) ธรรมที่สนับสนุนให้บรรลู่เป็นพระอรหันต์ได้นั้นนอกจากจะต้องละสังโยชน์ 10 ประการดังกล่าว ข้างต้นแล้ว ยังจะต้องอาศัยโพธิปักขิยธรรมคือธรรมที่เกื้อกูลให้รู้แจ้งหรือธรรมที่เกื้อหนุนอริยมรรคมี 37 ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 ธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่ละหมวดเกื้อกูลสนับสนุนกัน

2) หลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์กล่าวคือ หลักไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม หรือพัฒนากาย วาจา ใจ ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนสามารถบรรลุพระนิพพาน มี 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไปนั้น

3) แนวทางการปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์กล่าวคือ สมถกัมมัฏฐาน เป็นทางดำเนินสู่พระนิพพานโดย อ้อม มุ่งต้องการให้เกิดสมาธิต้องการให้จิตสงบ แนบแน่นอยู่กับอารมณ์เดียว จนกระทั่งเกิดสมาธิถึงระดับที่ เรียกว่า ฌาน จากนั้นจึงเอาฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนาต่อไปผู้ที่ปฏิบัติแนวนั้นเรียกว่า สมถนิกาย และวิปัสสนา กรรมฐาน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2555) เป็นทางดำเนินสู่พระนิพพานโดยตรง

4) ระดับการบรรลุธรรมมี 4 ระดับคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามี 4. พระอรหันต์ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส สามารถทำให้บริบูรณ์ในไตรสิกขาสามารถละสังโยชน์ 10 อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ให้ หมดสิ้นไป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก

บทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็นหลักการ 3 ใน โอวาทปาติโมกข์เพื่อการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่

- 1) หลักการที่ 1 การไม่ทำบาปทั้งปวง
- 2) หลักการที่ 2 การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- 3) หลักการที่ 3 การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

ส่วนบทบาทของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุในการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ได้แก่

1) บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการประกาศพระพุทธศาสนากล่าวคือ ในครั้งพุทธกาลและหลัง พุทธกาล ท่านได้การประกาศพระศาสนาทั้งการบรรยาย การถามตอบปัญหาธรรมะ และการปฏิบัติตนให้เป็น ตัวอย่างของภิกษุในรุ่นหลังๆ ท่านใช้วิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสมณะวิสัยอย่างยิ่ง คือท่านธุดงค์ 13 ข้อ เป็น แบบอย่างจนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศในทางอยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร โดยเฉพาะการทำสังคายนาพระธรรมวินัยที่ท่านเป็นประธาน ถือได้ว่าเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยเฉพาะแก่พระ ศาสนาอย่างยิ่ง

2) บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการประกาศพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวโดยสรุปมี 2 ประการ คือ บทบาทโดยตรง บทบาทที่ท่านประกาศพระศาสนาโดยการให้คำแนะนำ ปรีกษา สนทนา ตอบปัญหาธรรมและการ

แสดงธรรม บทบาทโดยอ้อม บทบาทนี้ คือ เรื่องการประพจน์ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และเรื่องเกี่ยวกับอุบาสก อุบาสิกาผู้ถวายการอุปถัมภ์ที่พึงประพจน์ให้ถูกต้อง มีการกระตุ้นให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง แม้กระทั่งการที่นิครนถ์แตกแยกทางความคิดเพราะการตายไปของผู้เป็นหัวหน้า พระสารีบุตรเห็นความแตกแยกแล้วจึงได้ทูลถามเสนอให้พระพุทธเจ้าทำสังคายนาพระธรรมวินัย ที่สำคัญยิ่งคือ ท่านได้จัดหมวดแห่งธรรมออกเป็นหมวดหมู่

3) บทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการประกาศพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวโดยสรุปมี 2 ประการ คือ บทบาทโดยตรงได้แก่ พระมหาโมคคัลลานะประกาศพระพุทธศาสนาในลักษณะสนองพระบัญชาของพระพุทธเจ้า เป็นที่ปรึกษาให้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป เป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อแก่เพื่อนพรหมจารี เป็นผู้แสดงฤทธิ์เพื่อปราบพยศเศรษฐีผู้เป็นมิถิลาภิกษุ เป็นคู่สนทนากับภิกษุหนุ่มเทพบุตรเทพธิดาบนเทวโลกและสัตว์ผู้เกิดในยมโลก จนเป็นที่ศรัทธาและเลื่อมใสยอมรับนับถือพระรัตนตรัยของหมู่ชนอย่างแพร่หลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บทบาททางอ้อม คือ พระมหาโมคคัลลานะได้ทูลถามถึงทิพยสมบัติที่เกิดแก่บุคคลที่ยังไม่ตาย เรื่องข้อปฏิบัติอะไรจึงทำให้ภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นได้ เรื่องการไปพบปรตแล้วนำเรื่องเหล่านั้นมาสนทนากับพระลักษณะในสำนักของพระพุทธเจ้า ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นเตือนให้พระพุทธเจ้าทรงเปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้เปิดเผย ให้ถูกเปิดเผย เป็นต้น

บทบาทของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุณีในการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ได้แก่

1) บทบาทของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนาแล้วคือ ท่านเป็นผู้นำสตรีที่พระเถรีมีบทบาทและคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ ท่านได้ออกบวชเป็นภิกษุณีองค์แรก เป็นหัวหน้านางศากยยานี 500 นาง ออกบวชเป็นพระภิกษุณี ทรงกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุณีเป็นตัวแทนในการถามปัญหาที่เกิดขึ้นกับภิกษุณีสงฆ์ เป็นผู้นำที่เข้าไปกราบทูลเสนอให้แก่พระพุทธบัญญัติได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางรัตตัญญู

2) บทบาทของพระเขมาเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนาแล้วคือ ท่านผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เป็นผู้นำสตรีที่พระเถรี ในตำแหน่งพระอัครสาวิกาเบื้องขวา มีบทบาทและมีคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ เป็นพระอัครสาวิกาเบื้องขวา ประสูติในราชตระกูลแห่งสาคลนครในมัทธรัฐ ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญามาก

3) บทบาทของพระอุบลวรรณาเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนาแล้วคือ ท่านผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ได้เป็นผู้นำสตรีที่พระเถรี ในตำแหน่งพระอัครสาวิกาเบื้องซ้าย มีบทบาทและมีคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ เป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย มีพอใจในบรรพชาอยู่แล้วจึงบวชเป็นภิกษุณี ด้วยศรัทธาอย่างจริงใจ ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ ในทางแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ

แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก

แนวทางการศึกษาบทบาทของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุในการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ได้แก่

1) บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการประกาศพระพุทธศาสนาแล้วคือ พระมหากัสสปเถระมีบทบาทในการสนทนาธรรมะ แสดงธรรม และตอบปัญหาธรรมร่วมกับภิกษุสาวกรูปอื่น หรือแม้กระทั่งอุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปเช่น ด้านไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะและตระกูล ด้านการใช้สอยปัจจัย 4 ด้านการสมาทานธุดงค์ ด้านการเลือกเสนาสนะสำหรับผู้ปฏิบัติ ด้านการงานและการคบคน ด้านการปฏิบัติตน และความเคารพในเพื่อพรหมจรรย์ ด้านการเป็นผู้นำ ท่านใช้วิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสมณะวิสัยอย่างยิ่ง คือท่านธุดงค์ 13 ข้อ เป็นแบบอย่างจนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศในทางอยู่ป่าเป็นวัตร ถือนิณฑบาตเป็นวัตร ซึ่งการปฏิบัติของตัวท่านจึงมีบริวารเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสำเร็จของการประกาศพระพุทธศาสนาของท่าน โดยเฉพาะการทำ

สังคายนาศรีธรรมวินัยครั้งที่ 1 ที่ท่านเป็นประธานที่ถ้ำสัตตบรรณคูหาข้างภูเขาเวภารบรรพต ในกรุงราชคฤห์ ถือได้ว่าเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยเฉพาะแก่พระศาสนาอย่างยิ่ง

2) บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการประกาศพระพุทธศาสนาก็คือ พระสารีบุตรเถระมีบทบาททำให้พุทธบริษัท 4 และบุคคลทั่วไปเกิดความศรัทธาเลื่อมใสหันมานับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แม้จะมีบางส่วนที่ไม่ได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิเดิม ถึงกระนั้น บุคคลเหล่านั้นก็ยังคงมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นพิเศษก็มี ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น และพระสารีบุตรเถระมีบทบาทสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย จนได้ยกย่องว่าเป็นอัครสาวกฝ่ายขวาเลิศด้วยปัญญา เป็นพระธรรมเสนาบดี ในการประกาศพระศาสนานั้นท่านยังมีผลงานที่เป็นคติธรรมที่เป็นแนวคิดจำนวนมาก เป็นผู้มีปัญญาลึกแหลม ฉลาดในสภาพที่เป็นธรรมและมีใช้ธรรม และเป็นต้นแบบแห่งคุณธรรม คือความกตัญญูกตเวที เป็นอย่างดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) ซึ่งเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนามาจนปัจจุบัน

3) บทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการประกาศพระพุทธศาสนาก็คือ พระมหาโมคคัลลานะได้ใช้แนวทางการประกาศพระพุทธศาสนาในรูปแบบของการสนทนา แบบบรรยาย แบบถามตอบปัญหา และแบบการใช้ฤทธิ์ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนวิธีแบบการใช้ฤทธิ์ เป็นวิธีการขั้นสุดท้ายในอันที่จะกำจัดผู้ที่เป็นมิชฉาทิฐิบุคคลอย่างแรงกล้าให้กลับได้สติสัมปชัญญะหันมาเป็นสัมมาทิฐิบุคคล ตลอดถึงการใช้ฤทธิ์เพื่อส่งข่าวสารให้รู้ทั่วถึงกันทั้งในทุคติภูมิและคติภูมิ เพื่อให้มวลมนุษยตั้งอยู่ในความไม่ประมาท หมั่นบำเพ็ญบุญกุศล มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีความตระหนักแจ่มชัด มีความเห็นถูกต้องตามทำนองครองธรรมว่า บุญบาปมีจริง นรกสวรรค์มีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วฉะนั้น วิธีการใช้ฤทธิ์ดังกล่าวมานี้จึงเป็นส่วนประกอบในการประกาศพระพุทธศาสนา จนสามารถชักนำคนให้มาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระมหาโมคคัลลานะ แม้พระพุทธเจ้าและพระสาวกบางรูปก็เคยใช้วิธีการประกาศพระพุทธศาสนาแบบวิธีการใช้ฤทธิ์นี้เช่นเดียวกันเช่น พระมหาโมคคัลลานะเข้าต่อสู้กับนนโทปนันทนาคราช จนนนโทปนันทนาคราชยอมแพ้ต่อพระเถระ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เลิศในทางมีฤทธิ์มาก

แนวทางการศึกษาบทบาทของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุณีในการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ได้แก่

1) บทบาทของพระมหาปชาบดีโคตรมีเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนาก็คือ ศึกษาบทบาทของพระมหาปชาบดีโคตรมีเถรีในฐานะต้นกำเนิดของภิกษุณีกล่าวคือ กล่าวคือพระมหาปชาบดีเถรีนั้นมีวิริยะอุตสาหะในการบวชเป็นภิกษุณีถึงแม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงห้ามถึง 3 ครั้งก็ไม่ละความพยายามในการบวช และในที่สุดความพยายามของพระนางก็สำเร็จสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาได้ ต่อมาก็มีภิกษุณีเข้ามาอุปสมบทภิกษุณีอีกจำนวนนับไม่ถ้วนครบจำนวนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาตามลำดับ ศึกษาบทบาทของพระมหาปชาบดีโคตรมีเถรีในฐานะบรรลุลหริตถและเข้าสู่นิพพานกล่าวคือท่านเมื่อบวชด้วยครุธรรม 8 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) แล้วได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และน้อมนำกรรมฐานไปปฏิบัติอย่างจริงจังจน บรรลุลหริตถเป็นพระอรหันต์ และภิกษุณีที่เป็นบริวารอีก 500 รูป พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านว่าเป็นเอตทัคคะ คือเลิศกว่าผู้อื่นในทาง รัตตัญญู คือผู้รู้ราตรีนาน และเป็นผู้นำภิกษุณีในสมัยพุทธกาล

2) บทบาทของพระเขมาเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนาก็คือ บทบาทและชีวประวัติของพระเขมาเถรี ถือเป็นการดำเนินเล่าขานที่เป็นประโยชน์ต่อสตรีทั้งหลายที่มีความหลงใหลในรูปกายของตน แต่เมื่อได้มาฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ประกอบกับบุญบารมีที่สั่งสม มามากมายในอดีตชาติทำให้ท่านสามารถบรรลุลหริตถได้อย่าง

ฉบับล้นทันที พร้อมทั้งวิชา 8 อีกทั้งยังได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ คือผู้เลิศในทางด้านมีปัญญามาก และศึกษาบทบาทของพระเขมาเถรีในฐานะเป็นผู้แสดงธรรม ได้แก่ แสดงธรรมตอบโต้มาร แสดงธรรมแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลที่ไตรณวัตถุจนพระเจ้าปเสนทิโกศลอกปากชมพระเขมาเถรีต่อพระพักตร์พระพุทธองค์ว่า อัจฉรย์จริง พระเจ้าข้า ไม่เคยมี พระเจ้าข้า ในอรรถกถาอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะของพระศาสดากับของสาวิกาเทียบกันได้ เข้ากันได้ ไม่ผิดเพี้ยนในบทที่สำคัญ และท่านก็เป็นผู้นำภิกษุณีในสมัยพุทธกาลเช่นกัน

3) บทบาทของพระอุบลวรรณาเถรีในการประกาศพระพุทธศาสนากล่าวคือ บทบาทของพระอุบลวรรณาเถรีในฐานะเป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย และความเป็นเลิศทางด้านอิทธิฤทธิ์ มีประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนคนรุ่นหลัง เพราะแสดงให้เห็นถึงคุณวิเศษของผู้ที่บรรลุธรรมแบบที่คนในยุคสมัยปัจจุบันไม่อาจเชื่อว่า สามารถทำได้แต่ด้วยบุญบารมีที่ท่านสั่งสมมานับชาติไม่ถ้วน จึงทำให้คุณวิเศษปรากฏได้ และถึงท่านจะเป็นผู้เลิศในทางด้านฤทธิ์ แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงให้ท่านแสดงอิทธิฤทธิ์พร่ำเพรื่อโดยไม่มีเหตุผลที่สมควร แต่ใช้เพื่อประโยชน์คือปราบทมิฬของบางคนจำพวก เพื่อความเจริญงอกงามในธรรมของสรรพสัตว์สืบไป และบทบาทของพระอุบลวรรณาเถรีในฐานะอื่นๆ เช่น เป็นอุทาหรณ์สำหรับสตรีที่อยู่คนเดียว เพราะไม่ปลอดภัยอาจโดนคุกคามทางเพศได้ บทบาทในฐานะเป็นต้นบุญผู้ดีไม่ขอไตรจิวรกับผู้มีโชติ และบทบาทในฐานะแสดงธรรมโต้ตอบมารที่มาคุกคาม เป็นต้น

ส่วนแนวทางการศึกษาบทบาทของพระอรหันต์ร่วมกันทั้ง 2 ฝ่ายในการประกาศพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ได้แก่ มีภาวะเป็นผู้นำสูงในการปกครองดูแลคณะสงฆ์โดยรวมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม สามารถแสดงธรรมชักชวนประชาชนให้หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะตามความสามารถของตนทำให้เกิดศรัทธาแก่มหาชน ล้วนมีเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน สืบทอดพระสัทธรรม เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ผลที่เกิดจากการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ร่วมกันทั้ง 2 ฝ่ายทั้ง 6 องค์เช่น ทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้อง สามารถปราบปรามภัยภายนอกพระพุทธศาสนา แก่ข้อสงสัยในพระธรรมวินัยได้ ทำให้เกิดศรัทธาแก่มหาชน

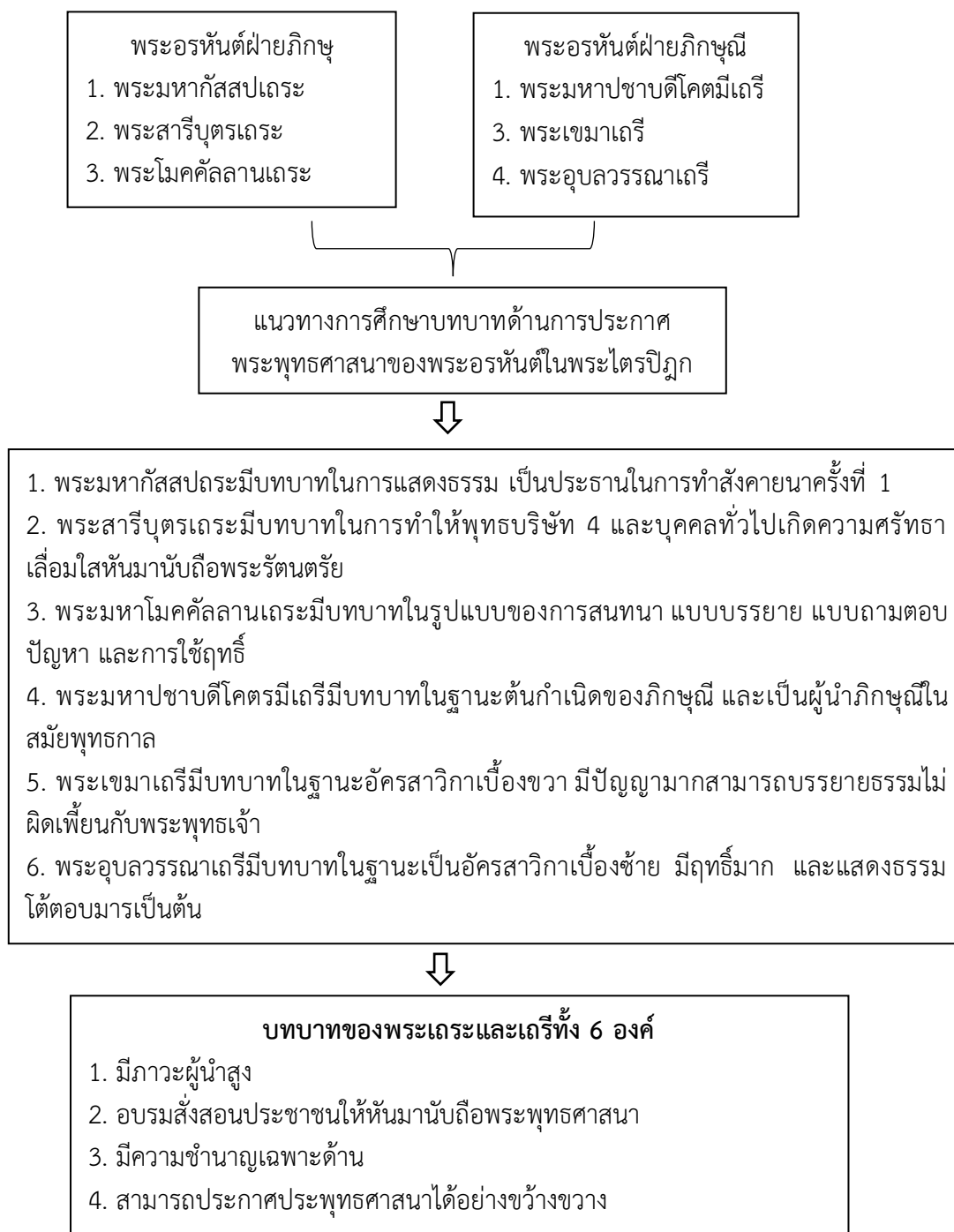
สรุป

แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก คือ พระมหากัสสปเถระมีบทบาทในการสนทนาธรรมะ แสดงธรรม เป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 พระสารีบุตรเถระมีบทบาทในการสอนให้พุทธบริษัท 4 และบุคคลทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหันมานับถือพระรัตนตรัย พระมหาโมคคัลลานเถระมีบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนาในรูปแบบของการสนทนา และแบบการใช้ฤทธิ์ปราบมิถิฉาภิภูริบุคคล และฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีมีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำภิกษุณีในสมัยพุทธกาล พระเขมาเถรีมีปัญญามากสามารถบรรยายธรรมไม่ผิดเพี้ยนกับพระพุทธเจ้า พระอุบลวรรณาเถรี มีฤทธิ์มาก เป็นต้นบุญผู้ดีที่ภิกษุต้องไม่ขอไตรจิวรกับผู้มีโชติ และแสดงธรรมโต้ตอบมารเป็นต้น พระเถระและพระเถรีทั้ง 6 องค์ นี้มีภาวะความเป็นผู้นำสูง อบรมสั่งสอนประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีส่วนช่วยประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัย ทำให้สามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก และเพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าที่ดีให้แก่การประกาศพระพุทธศาสนาโดยรวม ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ

แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในพระไตรปิฎก ถือว่ามีคุณค่า และ
เป็นสิ่งสำคัญในการในการประกาศพระศาสนา ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อ
เพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

- 1) แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุในพระไตรปิฎก

2) แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุณีในพระไตรปิฎก

3) แนวทางการศึกษาบทบาทด้านการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ฝ่ายอุบาสกในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2547). *แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายลิทัตตะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพฯ: เอส อาร์พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: เอส อาร์พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพุทธโฆसाจารย์. (2538). *อัมมปทัฏฐกถา ภาค 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภัทร สุคันธาภิรมย์ ณ พัทลุง. (2541). *พุทธปรัชญากับปรัชญามาร์กซิสต์*. กรุงเทพฯ: พชรกานต์พับลิเคชั่น.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.